

„Látjátok feleim”

Legyen egy saját könyvük is*

Ahhoz, hogy a mi kis könyves projektünket elmeséljem, be kellene mutatni az osztályt, mert a terv, hogy írjanak és rajzoljanak maguknak egy kis antológiát a hetedik és nyolcadikos magyar irodalom válogatott szövegeiből, a két év során folyamatosan, ahogy haladunk, nem azért született, mert ez a terv jó, bár lehet, hogy az, magában véve is, nem tudom, nem azért találtam ki (bár egész biztosan nem én találtam föl), hanem inkább kényszerből, nem voltunk olyan könnyű viszonyban, hogy a jó magában véve elegendő lehetett volna. Szorult helyzetemben adódott egerűtnak. Egy megnyerhetetlen küzdelemben egy lehetséges kis győzelemnek, mely talán valahogy tompíthatja a vereség erős keserűségét. Bennük is, bennem is. Azt reméltem, ha maguk írnak és rajzolnak meg egy tankönyvet, talán egy kicsit közelebb juthat hozzájuk az iskolai kultúra, lehet egy élményük arról, hogy ez a sajátjuk. Mintha a sajátjuk volna. Akár a sajátjuk is lehetne. Vagy majd, visszatekintve, gondolhatnak arra, hogy egyszer, valaha, mintha a sajátjuk lett volna. Ezzel persze egy kicsit becsapom, megtévesztem őket. De hátha tudnak (még) majd ezzel a jó szándékú megtévesztéssel kezdeni valamit.

Ahhoz tehát, hogy ennek a tervnek az indoklását elmagyarázzam,

szóba kell hoznom mindenekelőtt ezeknek a gyerekeknek a távolságait az iskolától, az iskolai kultúrától.

Kezdhethem a telepiek felől, akiknek már a keresztnéveik sem a sajátjaik, többnyire a tévéből szedték fel a szülei. (Bár ez ebben az osztályban még csak a lányokra vonatkozott, a fiúkra nem.) Az a kultúra, amit élnek, szélsőségesen zárt, és kétségbeesítően hiányos. (Talán már valóban csak a névmágiában reménykedhetnek.) Ez a kultúra az osztályban aztán nagyjából domináns helyzetbe került, a tanári asztal tetejére másztak az alsó tagozat elején (valóságosan is és átvitt értelemben is) és csak ötödikben sikerült lecsalogatni őket onnan többé-kevésbé. Az a fiú, aki kilógott volna ebből a sorból, egyedül, igazán, akit odahaza az anyja és nagyanyja is kiemelkedésre szánt, s nem is reménytelenül mélyről, s nem is csak képzeletbeli pályán, még adottságai szerint is helyesen, ez a fiú dacolva, ellenszegülve a családjával, a túlélésre rendezkedett be az iskolában, percenkénti menekülésre, logikusan, sajnos, tőlem is elsáncolta magát. De mi egyebet tehetett volna. Amikor alsós korában felakasztották telepi osztálytársai a fogasra, csak tréfából, hadd lógjon a ruháin, mert kicsi volt, szemüveges, okos és illedelmes, alighanem leszámolt az iskolával, leszámolt az

egész mindenséggel, s nem akart már mást, csak hogy életben maradjon, s nagyon nehezen viselte mássága terhét.

Kim lett volna az iskolabarát gyermek, az ő édesanyja és/vagy nagyanyja mindig megjelent szülői értekezleten (ötnél soha nem volt több szülő) sőt, a nyílt napokon Kim nagymamája volt az egyetlen látogatónk, így hát ez az egész gondoskodás Kim számára nyilván eléggé fojtogató volt, s bárhol kerestem a rést, tulajdonképpen magam is inkább az őt szorongatók közt voltam.

Ugyanakkor Kim, nem tehetett róla, nem tudott leszokni róla, talán ez volt az egyetlen lázadása önfeladásával szemben, a legnehezebb kérdésnél nem tudott nem megszólalni. Nem tudott nem jelentkezni, válaszolni. Szertartássá változott ez, s a legváratlanabb pillanatokban került rá sor. Ötödikben-hatodikban ezeket a megszólalásait általában megbotránkozás, felhördülés követte, sőt, Istóban például személyes indulat is támadt ilyenkor, hiszen szeretett okos lenni, s utálta, ha fejet kellett hajtania valaki előtt, különösen, ha egy efféle vakarcs előtt, aki különben mindennapi áldozata volt, ha kedvet kapott hozzá. Általában nem is állta meg szó nélkül, valami helyzethez illő, csípős mocskolódás nélkül. Ké-

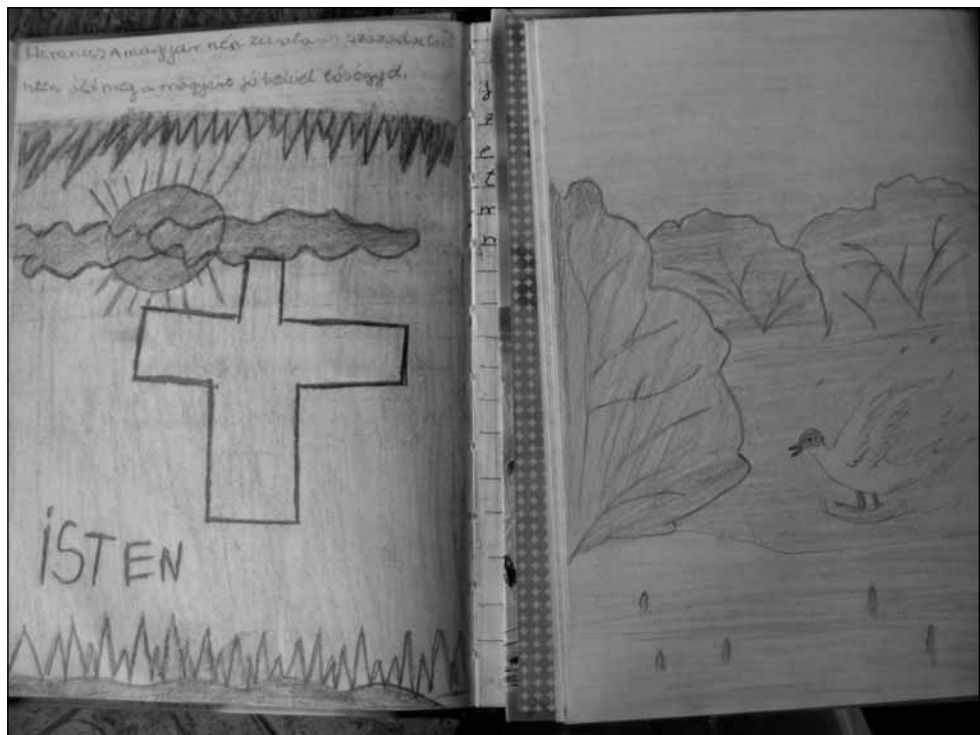
* *Legyen saját könyvük is* címmel jelent meg az Élet és Irodalomban, LVII. évfolyam, 47. szám, 2013. november 22. A mellékelt képek a Himnusz egy-egy versszakának illusztrációi a diákok könyveiben, a képsorrend a versszakok sorrendje.

sőbb jutottunk el oda, hogy Kim tájékozottsága (mely még adott történet mellett is jóval nagyobb volt és maradt mindvégig a többiekénél), gyors észjárása már valahogy az osztály öntudatának részévé vált, egyfajta büszkeséggé, hogy hát ők sem volnának olyan buták, lám itt van a mi Kimünk. Akit azonban a szelek fordulása már nem ösztönzött semmire, inkább csak feszélyezte. Jól megvolt Sinyóval, többnyire valahol hátul ültek, és eszement civakodásban voltak végig a felsős éveken, az udvaron is, a folyosókon is, a teremben is, kirándulásokon is, mint két leitatott óvodás, ez lett, ez volt a menedékük, nyilván alsóban találtak egymásra, mint nyápic fehér kisfiúk.

*

Kimnél ingerlőbb a telepi fiúk és lányok számára csak Rea volt, aki, Kimmel ellentétben nagyon is megakart felelni az iskolai elvárásoknak, a kedves kis molett iskolai mintalánykák típusát testesítette meg, az ő megszólalásai voltak Istó számára a legingerlőbbek, hányszor bántották, hányszor csúfolták, mindhiába, Reában volt egy csepp, néha ingerlő, néha megható együgyűség, makacsság, állhatatosan és odaadóan el akarta fogadtatni magát, túrt a megaláztatásait, ritkán borult csak ki, ha kellett valaki a fiúkhöz a focisapatba, mert túl kevesen voltak, mindig szívesen játszott, állt a kapuban, túrt az erős labdákat, a szidalmakat. Próbálkoztam egyszer-egyszer, szülői értekezlet után, amikor Rea édesanyjával való konzultáció fellelkesített, hogy külön törődjek vele, de nem volt kedve hozzá. Nem kedvelt, túl sokszor bosszankodtam makacs kis butaságai miatt ahhoz, hogy ez ne zavarta volna. Megszokta, hogy kedvenc. Nagyon tárgyilagosan nézett rám, amikor öszszetalálkoztunk a napokban. Mintha azt kereste volna magában, minden izgatottság nélkül, hogy honnan is ismer.

Reának mindig rendben volt az iskolai felszerelése, ahogy általában a falusiaké, nagyjából a fiúkat is beleértve. A telepiek közt azonban csak Rea törődött ezzel, igaz, ő duplán is, olyannyira, hogy neki voltak a

legdrágább füzeteti, s elég gondosan vezette őket, általában volt házi feladata is.

A többieknél azonban többnyire volt valami baj. Azon túl, hogy gyakran nem volt kész a leckéjük. S ha megvolt is, akkor se arról szólt, hogy az iskola otthon is fontos, épp ellenkezőleg, még úgy is volt szakadék az otthoni, iskolára vonatkozó értékrend és az iskolai magaviselet között, hogy az iskola lekezelése, elutasítása az iskolában is eléggé magától értetődő volt. Ez a lekezelés azonban esetünkben egy nagyon sajátos valami, a legközelebbi rokona az iskola fetisizálása. Mert hiszen az iskolába behozott telepi minta mélyén ott van az iskolai világtól való szorongás. Mintha kicsit a tegnapi fegyőrök (tanárok) kerültek volna a foglyok kezére, néha olyasmi hangulat volt az órákon. Tehát voltaképpen szolgaságból szolgaságba, kiszolgáltatottságból kiszolgáltatottságba jutottak a gyerekek, vagyis az iskola megtestesítette civilizációs kényszerből és társadalmi kiszolgáltatottságból valami furcsa elrontott felszabadulás lett, hogy (majdnem) szabadon csicskázthatják azok képviselőit, akik évtizedeken, alkalmasint évszázadokon át öntudatosan, jog szerint húzták a hajukat, cibálták a fülüket, szidták, csúfolták egész nemzetségüket.

Boró akárhányszor szétépte a füzetét órán, fogadott örök haragot, ha elrontottuk a kedvét, ha nem ismertük el annyira, amennyire neki igénye lett volna rá, ha nem kapott ötöst minden mondatára. Istót, ha elfogta a méreg valami kritika hallatán vagy tanári engedetlenség miatt, gyakran állt bosszút a felszerelésén, ilyenkor kissé a karmai közt érezhettük magunkat. Törtünk össze a ceruzákkal együtt.

A lányok füzeteivel más volt a baj. Inkább szolgálták egyre intenzívebb lelki készülődésüket a vágyott női szerepekre, mint szellemi formálódásukat. Azt is mondhatnám, ez utóbbi egyre hátrébb szorult, a leglátványosabban és a legviharosabban éppen Nininél, aki a nyelvtant például nem bírta elfelejteni, annyira jól ment neki alsóban, ellenben az iskolában az utolsó két tanévben már lényegében csak a teste sorsa foglalkoztatta, izgatta. Bármivel próbáltam visszacsábítani. A füzet kéznél volt, hogy a test üzeneteit, esélyeit, sorsát taglaló levelek, üzenetek, feljegyzések tára legyen. Abban az értelemben is, hogy a füzet hátulja ilyesmivel telt, s persze azért mégis inkább úgy, hogy a füzetből folyamatosan fogyott a lap a levelekre. Melyekre válasz is jött mindig, az aktuális barátnőtől. (Niniről nyár elején hallottam, hogy

gyereket vár. Most már a hatodik-hetedik hónapban lehet.) Jött levél Césztől akivel aztán halálosan összevesztek, Linától, akivel Cész ádáz ellenségei lettek, vagy éppen fordítva, ez elmosódik. Lina és Cész is fokozatosan elvált az iskolától, ahogy telt a felső, bár Lina emlékezett olykor, hogy őt valaha némileg lekötötte az iskola, s otthon különben is eléggé szigorúan fogták, óvták Nini várható, mindenki által tudott, épp csak be nem jelentett, éppenséggel a naponkénti tagadással jelzett, félt, vállalt sorsától. (Hogy ő a lehető leghamarabb anya lesz. Noha egyre távolodva a felnőttégtől.) De persze az efféle fogva tartás egyre jobban fokozza a vágyakozást. S épp az iskolába járás volt az ellenőrizhetetlen zóna. Az iskolában Lina ellenséges volt. Úgy általában és személyesen is. Az érintéstől (úgy értve, hogy az önkéntelen, barátságos, bizalomerősítő tanári érintéstől) is elhúzódott. Bántóan, sértően. Cész pedig egyszerűen unta az iskolát, el-elszenderedett órák közben, ha nem kötötte le magát valamivel. (Túl van az első abortuszán, büszke rá, hogy nem tartotta meg a magzatot.)

Gigi nem telepi lány, de nem is falusi, ha látnák, ahol lakott, érthető volna, miért mondom ezt. Gigivel nem lehetett beszélni, haragudott

az anyjára, a telepi fiúkra, a tanárookra, mindenkire. Igaz, tudott azért nevetni, s nagyon élénk volt, mozgékony, veszekedős, kiabálós, és az iskolán kívüli dolgokban lehetett rá számítani. (Azt mondják, gyorsan talált magának egy fiút, kimaradt a suliból, és már elköltözött hazulról.) Gigi utcaszomszédja és barátnöje volt Vali, feltűnő jómóddal, legalábbis Gigihez képest, odáig volt magáért, szerette nagyon, hogy a fiúk az osztály szépének tartották, s megvetett minket, csóró, öreg, csúnya tanárokat, hiszen mindannyian elmúltunk már huszonöt évesek. (Annál tovább úgyse él, szokta mondani.) Büszkesége még a leckékre és a felszerelésre is vonatkozott némileg, noha szavaiból ítélve semmit nem lett volna szabad törődnie iskolai dolgokkal, furcsa, de valahogy mégis volt benne valamiféle kötelességtudat. Sokszor sóhajtozott, hangosan, durván, hogy mikor lesz ennek a szörnyűségnek vége, amit nálunk el kell viselnie.

Ennél persze pontosabbak és célzottabbak voltak a mondatai, hiszen értelmes lány volt. (A napokban öszszefutottunk a szakmunkásképzőben, összecsókolóztunk, amit soha nem tettünk a négy év alatt, s hogy legyünk már együtt ismét, sóhajtozta, kérlelve – azért ez is játék volt, nehogy félreértsék, bár kétségtelen, eléggé kényes

dolog az áramló diákseregben egy öreg tanárt megölelni.)

*

Összegezve kicsit, az irodalom tekintetében a falusi gyerekek sem voltak sokkal jobban bevonódva a tananyag világába. Talán azt mondhatnám, hogy a tananyag tisztelete nagyjából adott volt a szülői részről, a tanár megbecsülésével együtt, de azért eléggé rideg viszony volt ez mégis, nem nagyon volt benne váromlás, nyitottság, kíváncsiság, szabadság, együttműködés. Erre se a múltjukban nem volt minta, se a jelenük nem adott rá igazán esélyt. És gyerekeik várható jövője sem kívánt semmiféle újragondolást. Lehet persze, nem jól láttam, de ennél nem láttam többet, hiába meresztettem a szemem. Jutiékkel volt némileg más a helyzet, ő tulajdonképpen a jó diákok nagy seregébe tartozott volna – ahogy édesanyja meg a jó szülők egyike volt, iskolailag legalábbis –, ha nem ebben az osztályban telik az élete. Két bátyja kedves nagyfiú lett, ő azonban, noha még iskolai zászló-kísérőnek is bevált, s egyáltalában, az osztály képviselője volt diplomáciai helyzetekben, a gágy lányokból sugárzó tűz, bár nem nagyon barátkozott velük, őt is megégette, s nyolcadik végére már legális fiúkapcsolatot alkudott, harcolt ki magának az édesanyjától. Különben sem nagyon szerette az eltéréseket, épp eléggé szabálytalan volt körülötte minden, legalább a tananyagok rendje ne boruljon, de erre nálam nem számíthatott, így hát eléggé változó volt a viszonyunk. Kicsit talán sajnált is, hogy nem bírok afféle rendes tanár lenni, folyton jövök itt a kísérleteimmel. Már az is megesett, hogy elhátározta, ő is rossz diák lesz, annyira elege volt mindenkől, de aztán végül csak megbékélt, nem bírta tovább néhány hónapnál.

Az irodalom, diákjaim családjainál iskolai emlék, talán egy-két könyv. Mégis, a porcelánná vált Pe-tőfit-Aranyt lekapni a vitrinből külön nehézséggel járt. Még a gyerekek részéről is. Ezzel kellett tehát indítani. Vagyis a könyves projektnek volt bőven előzménye ötödikben és hatodikban: a János vitézből és Toldiból

egyaránt farsangi játék is lett. Ideje volt elindulni egy másik úton, hogy az irodalom a saját kezük műve legyen, mintha a saját kezük műve lenne, és maguk tegyék ne csak olvashatóvá, hanem láthatóvá is.

Ez a cél persze egyszerűbben megközelíthető lett volna naplóval, kreatív írással, elbeszélés-folytatásokkal, dramatizálásokkal, sokféle kipróbáltunk, sokféle kudarccal, váratlan sikerekkel. Új tanár voltam az iskolában, nem voltak alapjaink, sok időt elvesztettünk az ismerkedéssel. Így a könyvírás, rajzolás szabad órái valahogyan a megvigasztalódás, kiengesztelődés, összetartozás szertartásaivá változtak.

Egy helyzetet kreáltam, legalább azért, hogy az írás becsületét, tisztességét, méltóságát átélhessék legalább egy-egy alkalomra, órára. Hiszen a többség írása, írásműve annyira anyag volt, hogy szinte sajnáltam tőlük a betűket. S persze itt könyörgés, osztályzat, érv, sírás nem segített. Egyszerűen már működött bennük az az energiaminimalizálási program, hogy a tanulás nem tanulás, hanem csak

annak imitálása. Az élet nem iskola, az iskola nem élet.

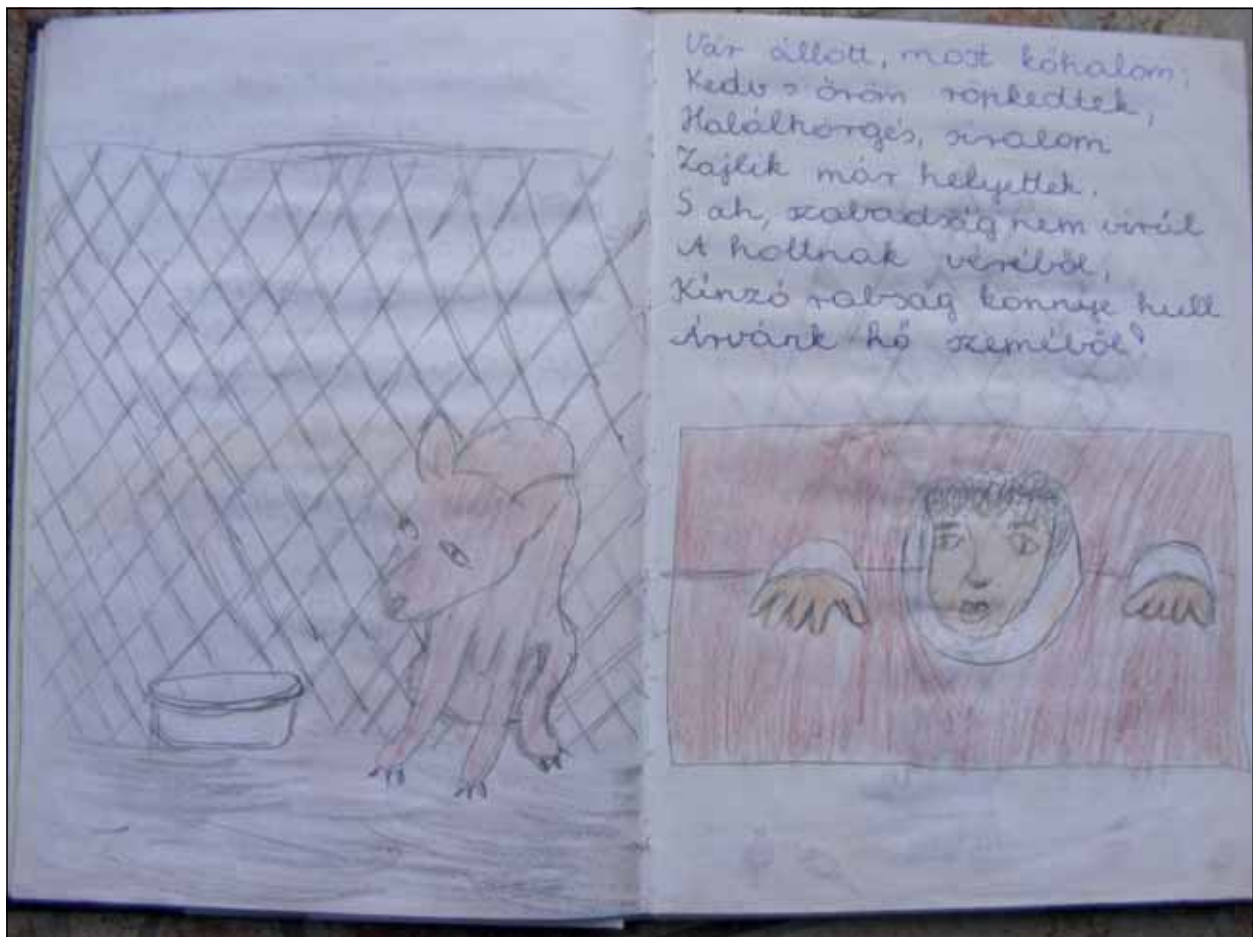
A döntő motívuma a projektnek mégis az volt, hogy majdnem mindannyian szerettek rajzolni. Sőt, néhányan rajzoltak is szenvedélyesen, óra alatt is, tanulás helyett is. Istó volt a nagy művész, olyan szép ikonokat rajzolt – szinte csak ikonokat rajzolt, főként súlyos izomzatú rajzfilmes hercegecskéket, hogy jutalomból osztogatta. (nekem is jutott) De a rajzolás volt az egyetlen, amikor Tina is levetette a páncélját, Tinát elviselhetetlenül magányosnak láttam. Szerettem, eleinte talán legeslegjobban, de nem hagyta, még azt sem, hogy legalább barátságos lehessen hozzá. Nem nevetett szinte soha, nem beszélgetett senkivel, azt láttam, hogy a négy év alatt egyre fakóbb lett az arca, annyira nem zajlott rajta élet. (Új iskolájában felszabadultabb, azt mondják.) Ha Kitti éppen átpártolt másvalakihez, akkor Tina nem szólt senkihez, és hozzá sem szólt senki. Úgy zajlott az osztály élete, mintha ott sem lenne. Céltábla sem volt. De nemcsak Tina számára volt a rajz az egyetlen felsza-

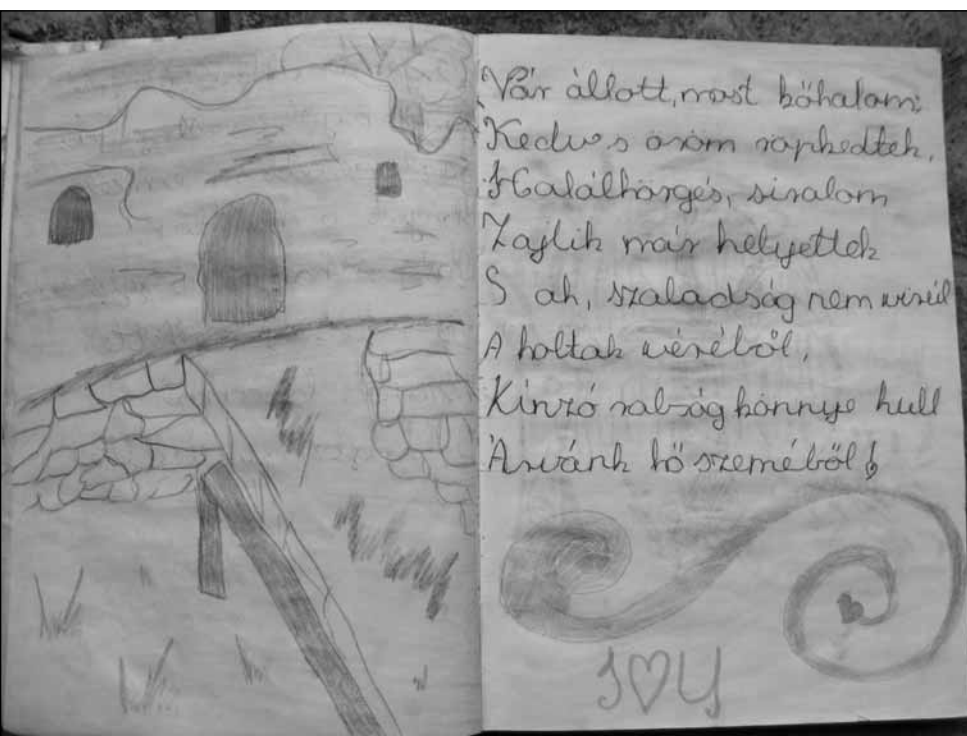
badult beszédmód, a folyton dühös Gigi is másvalakivé lett, amikor rajzolt, alighanem az álmaiból merített, mert a békéjét csak ott tudom feltételezni.

Amit itt írok, s amit még itt írhatnék a gyerekek rajzos adottságairól, a rajzterápiás lehetőségekről, az nem volt tudatosan tétélezve, végiggondolva. Elég spontán döntés volt a könyvkészítés, egyszerre csak láttam magam előtt a könyvecskéket, amint nagy odaadással dolgoznak rajta, s mivel a kép többszöri felidézésekor sem tűnt el, arra következtettem, hogy lehetséges. Sokat rajzoltak már korábban is, a János vitézből egész kis illusztráció gyűjteményem lett. A rajz lekötötte őket, egyenként és együtt is.

*

A könyvnek persze könyvnek kellett lennie, nem lehetett füzet, még kemény borítású füzet sem tűnt megfelelőnek. Egy A/5-ös méretű, színes borítású, 96 lapos emlékkönyvet vettem nekik az iskola pénzből. A borító angolmán díszei amennyire

ellenszenvesek voltak nekem, anynyira tetszettek az osztálynak, szinte nem is kellett magyarázkodnom túl sokat a vállalkozásunk korszerűségéről, hogy ez nem is feladat, játszunk, jól becsapjuk az iskolát. (Így csaptam be őket.) Tetszett nekik, hiszen eléggé vad osztály voltak. Olyan vad, hogy a szívük mélyén sem merték volna bevallani maguknak, hogy azért gyűlölik annyira az áásokat, azon túl persze, hogy a „bezzeg” osztályt muszáj gyűlölni, mert irigyelték őket, hogy azok, ha rosszak is, akkor is jók, s ők, ha jók, akkor is rosszak. Ez a könyv valami extra volt, ami csak nekik van. A könyvek kiosztása kisebb galibával járt. Ülésrend szerint osztottam, kinek, mi jut. Nem is lett volna ezzel baj, de volt egy nyolcadik fajta könyv, nem tudom már miféle, amiből csak egy volt, s ez valakinek annyira megtetszett, hogy mivel nem neki jutott, nem is akart már semmiféle könyvet, s nem is akart abba beleírni semmit. Jött az alkudozás, ahogy mindig.

S aztán elkezdődött a munka.

A könyvekben a következő művek kerültek be (a versek teljes terjedelmükben, meg is kellett tanulni őket melleleg, természetesen), illetve idéződtek föl (Móricz novellája, regénye):

Hetedikben: *Halotti beszéd, Egy dunántúli mandulafáról, Himnusz,*

Huszt, Szózat, Anyám tyúkjá, Füstbement terv, Nemzeti dal, A Tisza.

Nyolcadikban: Két Ady-vers, *Messze...messze..., Milyen volt..., Hét krajcár, Légy jó mindhalálig.*

Volt néhány, az irodalmi tananyaghoz kötődő külön rajzos feladat, *Az én szobám*, illetve a *Hazám, házam, otthonom* című, és két szerzői feladat, a *Saját himnusz* és a *Miért megyünk Debrecenbe?* 1956 címmel az osztályllyal vállalt és előadott iskolai műsor volt a feladatidézettel, rajzzal. (Ez volt az osztállyal első és értelemszerűen az utolsó iskolai ünnepi műsorunk. Volt is aggodalom, hogy mi lesz belőle. Eltáncoltuk ötvenhatot.)

A *Debrecenbe kéne menni* kezdetű kis dalocska szövegét egy intercityn Debrecen, a Kollégium felé robogva írták le a gyerekek a könyvecskébe a ballagásuk előtt két nappal, azt reméltem, lesz majd még az út során folytatás, de nem nagyon lett. A könyvből nagyjából 50-70 lap telt be, sok lap maradt tehát üresen. A személyes szövegek és rajzok révén telhetett volna jobban be, de otthoni munkára nem számíhattam. (Hiszen épp azt volt hivatott pótolni.) Noha sokszor megesett, hogy nem végeztünk a rajzokkal, s hazavihették, otthon folytatni, és elég sokan haza is vitték újra és újra, aztán nem feltétlenül dolgoztak rajta, vagyis az iskolai jó, olykor szin-

te lázas munkahangulat, ami a legtöbbször jellemezte ezeket az órákat, otthon elillant. Néha még az is gond volt, hogy egyáltalán visszakerüljön a könyv az iskolába, vagyis otthon eszébe jusson az érintettnek egyáltalán az, amit órán ismételtlen megígért. Ugyanakkor az is megesett, éppen Tinával, hogy valamikor nyolcadik elején elveszett a könyve, és ő pedig az egészet újraírta. A könyv készítésének jó hangulata még olyan diákokat is képes volt munkára inspirálni, akik a nyolcadikat már nem járták velünk, mert magántanulók lettek közben, egyikőjük aztán ki is öregedett az általános iskolából, s nem is folytatta. Egy felsőbb osztályból kerültek hozzánk, s ahogy Dák később elmondta nekem, barátsága jeléül, szent elhatározása volt, hogy kikészíti a tanárokat, tönkreteszi az órákat. S kétségtelenül nagyon sikeres is volt ebben a vállalkozásában, rám vonatkozólag is, remek közeg, jó közönség volt ehhez ez az osztály, ellenben a könyvecskéje neki sem maradt üresen, annak ellenére, hogy talán ő volt az egyetlen, aki igazán ügyetlen volt rajzban, de még az ő könyvét sem tudom lapozni megrendültség nélkül, mert betűivel, krikoszkrakszaival csak lejegyezte akaratlanul élete teljes kuszaságát.

*

A jelenetet, amikor dolgoztunk, nem nehéz felidézni, ha meglátták nálam a könyveket, oldódott a hangulat. Órarend szerint volt olyan nap, hogy három órát voltunk együtt. Ez alkalmasint borzalmas tudott lenni, ha például nagyon elrontottuk az elejét, de a könyves programhoz ideális volt, gyakran ki sem mentek szünetre, épp csak kiszaladtak, annyira lekötötte őket a munka. Elmondtam, melyik szöveget, melyik oldalra, hol legyenek a rajzok, miféle javaslataim vannak a rajzokra vonatkozóan. Aztán jöttek a személyes alkudozások, hogy nekem nem fér ki, én azt nem tudom lerajzolni, ide meg mit rajzoljak, mindent mindig újra előlről, többször is. S közben zajlott a ceruzát, radírt, vonalzót, színeket, keresőt, cserélgetőt, kéregetőt kavalkád. Husz romjairól, a Tiszáról képeket vetítettem, meghallgattuk a verseket előadóktól, ze-

nével is próbálkoztam olykor, de még a mobilzenén is összekaptak. Igazi gyermekrajzolók voltak, akiknél a rajz tekintetében nincs gátlás (a heti egy rajzóra ennek kiváltására nem volt képes, szerencsére) a rajz még édes anyanyelvük volt, így hát szinte minden megoldásuk arányos lett, harmonikus, természetes, szép, még ha olykor groteszk is. Adottságaik szerint. Naivitásuk mértéke szerint. Istó gyakran teljesített megrendeléseket, ha valamely figurát kellett rajzolni, nem akadályoztam.

Ellenben írás ügyben sokat kellett küzdenem, hogy ne csak lefirkantsák a szöveget, tényleg ne, semmiképpen, a végét se, egy sort se, tervezzék meg, készüljön kis vázlat, hogy kifér-e, először ceruzával, mutattam díszített kezdőbetűket, könyörögtem az újradésért, a türelemért maguk íránt.

Gond volt a tempók különbsége, az egyéni adottságok, az igényesség és a személyes buzgóságok különbözősége miatt, félbemaradtak rajzok, el-elmaradtak pótlások, voltaképp csak néhány könyvben található meg minden végig rendezes. S persze maradtak üres oldalak Janus Pannonius és Kölcsey között is, azt reméltem, majd bepótoljuk, legalább egy versszaknyi Balassival, meg egy Zsugori urammal, de elmaradt. Ez is elmaradt, mint annyi minden, ugyanakkor a tizenhat oldalas, versszakonként leírt

és illusztrált Himnusz szinte mindenkinél elkészült és olyan lett, mintha tudták volna, mit művelnek, miféle szöveget írnak és rajzolnak. A rajzolás persze szükségképpen járt a szöveg újra és újraolvasásával, értelmezésével. Mindebből megmaradhat bennük valami csendes otthonosság ezek közt a reprezentatív, nyelvet, kultúrát, világot egybefogó szövegek közt, s valami meghittség szívároghat fel a lélek mélyéről, akár sok év múltán is, ha gyermeküktől hallják majd, ahogy magolja ezeket a verseket.

*

A többség a himnuszát az osztálynak írta, sokan a családjuknak, s csak elvétve akadt olyan, aki magának, ő azért fohászodott, éppen Kim,

hogy jeles stand up komédiás legyen belőle.

Befejezésül Boró és Tia himnuszából idézek, hátha segít Borónak, mert bajba van, jött a hír a napokban róla, hogy nem jár iskolába, hívtam, hogy kifaggassam, s meg is jelent, de elkerültük egymást, magamat is biztatnám, hogy mielőbb feléjük kerüljek.

Tia pedig mintha Boró párja lett volna, olyannyira, hogy Boró Tia nevére írta a maga himnuszát, s Tia pedig mintha csak Borónak fohászodott volna hazáért. Ráadásul Boró nagyon büszke volt rá, hogy a lányok, s köztük persze Tia is, talán ő legelsősorban, mennyire a lába előtt hevernek. A legfurcsább azonban, amit most vettem észre, ahogy a két himnuszt egymás után leírtam, hogy Tiáé azzal a két sorral kezdődik, amelyikkel Boróé végződik. Összebeszéltek, együtt fogalmazták, egymásról lestek?

Szeretném, hogy tudjak tanulni,
Szeretném, hogy a barátaim és én
továbbtanuljunk,
Szeretném, hogy minden tanár
büszke legyen ránk,
Szeretném, hogy a 7.b-re szálljon
egy kis áldás!

/.../

Isten áldd meg a szegény világot,
Legyen béke, szeretet!

Isten, áldd meg a szegény világot,
Legyen béke, szeretet!

Ne legyen gyűlölség!

A cigány és magyar között legyen
barátság az egész országban!

Adjon egy kis pénz az állam
A szegényeknek!

/.../

TAKÁCS GÉZA (Pápa, 1953.) magyar-történelem szakos tanár. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán végzett Szegeden, 1976-ban. 1981-ben kapott történelem szakos diplomát a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Az idejét javarészt különböző iskolákban töltötte. Harminc éve ír mindenfelét mindenfelé, az Alföldtől, a Hajdú-Bihari Naplótól és a régi Mozgó Világtól az Új Könyvpiacig, az Iskolakultúráig és a Kommentárig. 2003-ban jelent meg az Önkonet gondozásában Iskolapróza Egy szabad iskola problémái című könyve, majd Kiútkeresők. A cigányok iskolai reményei címmel 2009-ben jelent meg szociográfiája a Magyarország felfedezése sorozatban. Szerkesztette a Taní-Tani című alternatív pedagógiai folyóiratot, s Iskolakép címmel volt egy rövidéletű saját folyóirata. Jelenleg a monori Kossuth Lajos Általános Iskola tanára. 2013 áprilisától az Új Pedagógiai Szemle főszerkesztője.